

Przemysław Palka

Zachowania korupcyjne w świetle prawa karnego islamu : przyczynek do dyskusji

Studia Prawnoustrojowe nr 15, 119-128

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Przemysław Palka

Katedra Prawa Karnego Materialnego

Wydział Prawa i Administracji UWM

Zachowania korupcyjne w świetle prawa karnego islamu – przyczynek do dyskusji

Judaizm – początki której to religii sięgają patriarchy Abrahama głoszącego wiarę w jednego niewidzialnego Boga – czasów Mojżesza wykazuje wiele wspólnego z wierzeniami innych ludów semickich starożytnego Bliskiego Wschodu¹. Religia ta legła u podstaw nie tylko chrześcijaństwa², lecz także islamu właśnie za sprawą Mojżesza, który jako prorok otrzymał pismo święte, będące „światłem i drogą dla ludzi” (Koran, Sura 6,91)³. Koran „na ostatku zesłany był z nieba [...]. Dawne prawa w księgach Boskich objawione, zostały w tymże Koranie pomieszczone”⁴. Mojżesz nie stworzył więc od podstaw nowego porządku, ale „jako mądry prawodawca uwzględnił [...] wszystkie poprzednie prawa, które już żydzi przed nim mieli i wedle których rządzą się i żyli. On rozrzucone prawa zebrał w jedno; on pod wpływem inspiracji Bożej tchnął w nie ducha [...]. Ale z drugiej strony nie łamał on i nie kruszył tego, co zastał i co stanowiło tradycję prawną”⁵.

¹ S. Kitab, *Dekalog żydowsko-chrześcijański w oczach islamu*, Toruń 2003, s. 8 i n.

² Szerzej F. Comte, *Najsłynniejsze święte księgi świata*, przeł. E. Bekier, Łódź 1994, s. 113; zob. też A. Świderkówna, *Prawie wszystko o Biblii*, Warszawa 2002, s. 22 i n.; 202 i n. Ujmując to słowami Ch. Dohmena: „Biblia Izraela jako Stary Testament wskazuje punkt wyjścia chrześcijaństwa [...], jest pod rozmaitymi względami fundamentem, na którym spoczywa chrześcijaństwo” – idem, *Hermeneutyka Starego Testamentu*, [w:] Ch. Dohmen, G. Stemberger, *Hermeneutyka Biblii żydowskiej i Starego Testamentu*, przekł. M. Szczepaniak, Kraków 2008, s. 199.

³ W. Tyloch, *Mojżesz*, [w:] *Od Mojżesza do Mahometa*, przedm. opatrzył J. Keller, Warszawa 1969, s. 79; J. Bielański, *Koran*, przekład z arabskiego i komentarz, Warszawa 1986. Zgodnie z Koranem i tradycją religijną islamu Bóg przekazywał swoje prawa najpierw w Starym Testamencie, potem w Nowym Testamencie, ostatecznie – w Koranie. J. Hauziński, *Koran*, [w:] *Zarys encyklopedyczny religii*, pod red. Z. Drozdowicza, Poznań 1992, s. 176; zob. też F. Robinson, *Historia świata islamu*, Warszawa 2002, s. 10.

⁴ J. Sobolewski, *Wykład wiary machometańskiej czyli islamskiej wyjęty z części Kóranu i przykazań proroka Chadisiem zwany*, Wilno 1830, s. 16.

⁵ J. Teodorowicz, *Od Jahwy do Mesjasza*, Poznań 1936, s. 81; zob. też L. Winowski, *Państwo islamu w czasach Mahometa i „kalifów prawowiernych” (610–661)*, Opole 1966, s. 4.

Na przykładzie jednej z tych dwóch objawionych⁶ i największych religii współczesnego świata⁷ przedstawione zostaną regulacje dotyczące zachowań korupcyjnych. Przyjmujemy, że chodzi tu o czyny będące eksterioryzacją negatywnego stosunku człowieka do zastanych wartości społecznych, które mocą obowiązującego prawa uznane zostały za do tego stopnia niezbędne dla społecznego funkcjonowania, że ich naruszenie ściąga na sprawcę represję będącą manifestacją dezaprobaty zachowania sprawcy⁸. Dostrzegając zaś terminologiczne niejasności związane z pojęciem korupcji, skoncentrujemy uwagę wokół eksplikujących ją pojęć „funkcja publiczna” i „nienależna korzyść”⁹.

Podstawą islamu – religii zrodzonej w I połowie VII wieku na Półwyspie Arabskim – jest wiara w jednego, jedyne i osobowego Boga, w proroczą wizję Mahometa (arab. *Muhammad*) będącego nie tylko prorokiem, ale i „wysłannikiem Boga”, a także w elementy objawienia zawarte w Koranie¹⁰. Dla muzułmanów Koran jest słowem Allacha przekazany przez archaniola Gabriela (*Dzibril*) ostatniemu Prorokowi Boga – Muhammadowi¹¹. Księga ta, będąca słowem Boga przekazany drogą bezpośredniego objawienia, normuje – przemawiając do ludzi groźnym językiem nakazów – postępowanie wyznawców islamu zarówno w dziedzinie religii i kultu, jak i prawa świeckiego¹².

Jako że islam jest religią wszechobejmującą, charakter taki ma również wywodzące się zeń prawo, będące swoistym programem religijnym i moralnym obejmującym wszelkie sfery działalności publicznej (polityka, gospodarka, prawo, administracja) oraz prywatnej¹³. Działalność prawodawcza

⁶ J. van Ess, [w:] *Pięć wielkich religii świata*, pod red. E. Brunner-Traut, przeł. J. Doktor, Warszawa 1987, s. 67; J. Nosowski, *Przepisy prawne Koranu. Wykład systematyczny*, Warszawa 1971, s. 12 i n.

⁷ Liczbę wyznawców chrześcijaństwa szacuje się na 1,7 mld ludzi, islamu – 900 mln. Z. Drozdowicz, *Chrześcijaństwo*, [w:] *Zarys encyklopedyczny religii...*, s. 64; J. Hauziński, *Islam*, [w:] *ibidem*, s. 121.

⁸ Przytaczam w nieznacznym tylko zmienionej formie za: L. Lernell, *Rzecz o czynniku genetycznym i dynamicznym przestępczości*, „*Studia Socjologiczne*” 1966, nr 3, s. 153.

⁹ Szerzej P. Palka, *Sprzedajne nadużycie funkcji publicznej. Studium z prawa karnego*, Olsztyn 2011, *passim*.

¹⁰ Szerzej A. Gaca, *Prawo islamu – jego geneza, podstawowe źródła i instytucje*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jana Białocerkiewicza*, pod red. T. Jasudowicza i M. Balcerzaka, Toruń 2009, s. 962 i n.

¹¹ F. Robinson, *Świat Islamu*, przekł. J. Pierzchała, M.M. Dziekan, Warszawa 1996, s. 22 i n.; E. Szymański, *Mahomet*, [w:] *Od Mojżesza do Mahometa...*, s. 271 i n. Szerzej o jednym z zasadniczych pojęć sufizmu, tj. Człowieku Doskonałym – będącym pośrednikiem między światem materialnym i duchowym, urzeczywistniającym swą jedność z Bogiem – na miano którego zasługują prorocy od Adama do Mohammada zob. A. Krasnowolska, A. Musielak, *Przedmowa*, [w:] A. Nasafi, *Księga o człowieku doskonałym (wybór traktatów)*, przekł. z perskiego i oprac. A. Musielak, Kraków 1994, s. 5–14.

¹² P. K. Hitti, *Dzieje Arabów*, pod red. E. Szymańskiego, konsult. A. Dziubiński, W. Tyloch, przeł. W. Dembski, M. Skuratowicz, E. Szymański, Warszawa 1969, s. 106 i n.; D. Gaj, *Przestępczość a nakazy prawno-religijne w krajach islamu*, „*Gazeta Sądowa*” 2007, nr 7–8 (157–158), s. 39 i n.

¹³ M.M. Dziekan, *Szari'at*, [w:] *Religia. Encyklopedia PWN*, pod red. nauk. T. Gadacza, B. Milerskiego, t. 9, Warszawa 2003, s. 183.

obejmuje więc nie tworzenie, a jedynie deklarowanie norm boskich¹⁴. Z założenia jest to religia życia publicznego, niezająca rozdziału na sferę świecką i duchową (*sacrum* i *profanum*)¹⁵. Zarówno wartości, zasady, reguły i normy prawa religijnego zawarte w Koranie, jako współistniejące z Bogiem od wieków, pozwalają – z islamskiego punktu widzenia – uznać je za „prawo natury”, którego podstawą są ogólne zasady słuszności i sprawiedliwości¹⁶.

Przeglądając stronicę dziejów islamu, daje się zauważyć, że religijna regulacja stosunków społecznych nie pozostawia w zasadzie żadnego miejsca na tworzenie się ustawodawstwa świeckiego¹⁷, tym bardziej że Prorok „pamiętał o wszystkich problemach życia i uregulował je przepisami obowiązującymi po wsze czasy”¹⁸. W sprawach pominiętych przez Koran – z chwilą wyschnięcia źródła objawień (nakazów, zakazów i wskazówek, jakie Muhammad przekazywał za życia) – odwoływać się trzeba do „utartej ścieżki” (arab. *sunna*) postępowania Proroka, utrwalonego w tradycji (*hadith*)¹⁹, co po odpowiednim uporządkowaniu prowadzi do zbioru prawa, a więc do *corpus iuris*, nie zaś *corpus traditionum*²⁰.

Nie kwestionując Koranu jako „czystego słowa Bożego”, podstawowym świętym tekstem muzułmanów wyznaczającym Boże wskazania są także *hadisy*. Jakkolwiek wyklucza to – rzecz jasna – wszelkie próby neutralnej oceny tego zjawiska, to jednak trudno nie doceniać ich roli w ustalaniu poglądów na kwestie prawne i religijne²¹. W muzułmańskim prawie zwyczaj w ogóle odgrywał ważną rolę, a moc i autorytet zwyczajów i obyczajów z okresu działalności Proroka jedynie potęgowały używane w ramach ustnego przekazu określenia: dawny, stary, odwieczny²².

¹⁴ I.C. Kamiński, *Słuszność i prawo*, Kraków 2003, s. 163; idem, *Możliwość tworzenia prawa w islamskiej kulturze prawnej (zarys problemu)*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 7, s. 31.

¹⁵ M. Dziekan, *Prawo muzułmańskie wczoraj i dziś*, [w:] *Oblicza współczesnego islamu*, pod red. E. Machut-Mendeckiej, Warszawa 2003, s. 43; J. Modrzejewska-Leśniewska, *Islam*, [w:] *Nauka o państwie*, pod red. nauk. P. Kaczorowskiego, Warszawa 2006, s. 197.

¹⁶ J. i D. Sourdel, *Cywilizacja islamu*, Warszawa 1980, passim.

¹⁷ Por. J. Zdanowski, *Bracia Muzułmanie i inni*, Szczecin 1986, s. 18 i n.

¹⁸ J. van Ess, op. cit., s. 70. Według W.J. Czirкина, Muhammad zajmował w pierwszym państwie muzułmańskim pozycję szczególną: „namiestnika Boga, twórcy i jedynego interpretatora nowej religii, ustawodawcy, sprawującego władzę i sędzię”. W.J. Czirkin, *Muzułmańska koncepcja prawa*, [w:] *Prawo muzułmańskie (struktura i podstawowe instytucje)*, tłum. K. Pia-secki, Warszawa 1989, s. 9.

¹⁹ J. Bielawski, *Islam jako religia świata*, [w:] *Zarys dziejów religii...*, s. 771; J. Bielawski, *Islam, religia państwa i prawa*, Warszawa 1973, s. 133; A. A. Issa, *Komentarz czterdziestu hadisów Natałija*, Białystok 1999, passim.

²⁰ J. Bielawski, *Islam, religia państwa...*, s. 144.

²¹ Szerzej K. Pachniak, *Muzułmańskie hadisy jako przykład konstruowania prawa Islamu*, [w:] *Poprawność polityczna – równość czy wolność?*, pod red. R. Stefańskiego, Toruń – Kielce 2007, s. 218 i n.; E. Machut-Mendecka, *Archetypy islamu*, Warszawa 2005, s. 44 i n.

²² E. Szymański, *Zagadnienia prawa zwyczajowego w islamie*, „Przegląd Orientalistyczny” 1987, nr 3 (143), s. 276.

Pisane źródła prawa, obok niepisanych, jak zasada konsensusu uczonych w Piśmie (*idźma*)²³, zasada analogii (*kijas*) i osobisty pogląd prawnika rozstrzygającego sprawę (*raj*), składają się na *szari'at* – zbiór zasad i przepisów obowiązujących każdego muzułmanina²⁴. Jest to prawo Boga – niezmiennie i nieomylnie, wysoce etyczne i niepodważalne, nadrzędne w stosunku do praw stworzonych ręką człowieka²⁵. Ponieważ Koran „zawiera prawo w potencji, a nie w aktualności (prawo nie jest tam wyrażone *expressis verbis*)”²⁶, większa jest jego rola jako źródła spekulacji prawnej niż bezpośredniego źródła prawa²⁷.

W początkach historii islamu działalność państwa, tj. wówczas niewielkiej organizacji rodowo-plemiennej, upatrywano w jedności i niepodzielności władzy, którą uosabiał Mahomet. Jednoczył on w swych rękach wszelkie możliwe cechy i funkcje władcy, wszelkie zaś wypełnianie związanych z tym czynności odbierano jako wypełnianie woli Allacha. Po śmierci Mahometa władza ziemską, źródłem której jest Bóg-Allah, delegowana zostaje na Jego przedstawiciela na ziemi²⁸. Sprawuje ją – jako spadkobierca Proroka – *kalif*. Uważano go jednak za sługę i opiekuna podległej zbiorowości, któremu społeczeństwo z mocy osobnej umowy (*baja* lub *mubaja*) powierzało sprawowanie władzy nad sobą. *Kalif* podlegał normom *szari'atu*, mógł być pociągnięty do odpowiedzialności za każdy występki. Nie posiadał żadnych przywilejów czy immunitetów, a gdy nie wypełniał swoich zadań albo gwałcił prawa boskie i ludzkie, społeczeństwo nie miało obowiązku słuchać jego rozkazów²⁹. Uznanie zwierzchności władzy *kalifa* doprowadziło do tego, że to za niego w pierwszej kolejności odmawiano w meczetach modlitwę, od niego kupowano tytuły i jemu też posyłano podarki. On też rozdawał i odbierał stanowiska³⁰. W miarę rozwoju struktury państwowej ich kupno stanie się dodatkowym wynagrodzeniem także dla skorumpowanego establishmentu. Deformacja stanu urzędniczego nie prowadziła jednak w oczach opinii publicznej do jednoznacznej oceny moralnej, zapewne dlatego, że panosząca się wśród urzędników tytułomania czyniła z nich „podpory dynastii”, „korony religii”, „ratunek narodu”³¹.

²³ Szerzej S.W. Witkowski, *Wprowadzenie do prawa muzułmańskiego. Wybrane instytucje*, Warszawa 2009, s. 46 i n.

²⁴ M.M. Dziekan, *Szari'at...*, s. 182 i n.; J. Bielawski *Islam, religia państwa...*, s. 142 i n.; S.G. Vessey-Fitzgerald, *Istota szariatu i jej źródła*, Warszawa 1960, s. 3 i n.

²⁵ A. Mrozek-Dumanowska, *Islam i jego odnowa. Na przykładzie krajów arabskich, Turcji i Iranu*, Warszawa 2010, s. 39.

²⁶ S.H. Nasr, *Idee i wartości islamu*, przeł. J. Danecki, Warszawa 1980, s. 98.

²⁷ A. Adamczyk, *Prawny model jedności państwa i religii w islamie sunnickim*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2002, Prawo CCLXXVI, s. 210.

²⁸ J. Bielawski, *Islam, religia państwa...*, s. 188.

²⁹ M. Sadowski, *Ze studiów nad wczesnomuzułmańską doktryną państwa*, „Politeja. Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2004, nr 2, s. 269 i n.

³⁰ A. Mez, *Renesans islamu*, przeł. J. Danecki, Warszawa 1980, s. 31.

³¹ Ibidem, s. 101, 149 i n.

Szari'at dzieli ludzkie uczynki na dozwolone (wśród nich: takie, których wypełnianie jest nagradzane, a zaniedbywanie karane; których wypełnianie jest nagradzane, ale zaniedbanie nie jest karane; uczynki obojętne pod względem prawnym i moralnym; czyny potępiane, lecz nie zakazane), a także na czyny zakazane i karane, przy czym zarówno „to co jest dozwolone jest wyraźne i to co zakazane jest wyraźne”³². Obowiązujące w koranicznym prawie karnym zasady określoności czynu zabronionego i przewidzianej zań kar, tudzież zasada równości wszystkich wobec prawa wyprzedzą europejskie prawo karne o blisko tysiąc lat³³.

Religijny charakter *szari'atu* sprawia, że wszystko to, co jest godziwe, jest także prawnie dozwolone; *vice versa* – czynność grzeszna jest prawem zakazana³⁴. Przekroczenie normy prawnej nie jest więc tylko zwykłym odstępstwem, za które przewidziana jest sankcja karna; jest ono jednocześnie „grzechem religijnym pociągającym za sobą pozaziemską karę”³⁵. Kary koraniczne dotyczą czynów zabronionych w świętym tekście: „zaprawdę, do Niego należy sąd. A jest On najszybszym Rachmistrzem” (6,63). By uniknąć piekielnego ognia, należy prowadzić życie prawdziwie moralne: sprawiedliwe i nieegoistyczne. W Koranie zapisano więc: „A ten, kto skąpi i szuka bogactwa, i za kłamstwo uważa nagrodę najpiękniejszą – na tego My sprowadzimy nieszczęście”³⁶. W Dniu Sądu nie będzie przy tym żadnego zadośćuczynienia dobrymi uczynkami za złe „i ten, kto uczynił dobra na ciężar pyłku, zobaczy je; i ten, kto uczynił zła na ciężar pyłku, zobaczy je” (XCIX, 6-8)³⁷. W przypadku wątpliwości, czy dany uczynek zadowoli Allacha bądź też Go rozgniewa, Prorok daje receptę „zostaw to, co wzbudza twoje wątpliwości, a czyni to, co ich nie wzbudza”, w innym zaś miejscu: „grzechem jest czyn, którego wstydzisz się przed ludźmi”³⁸. Pośród przepisów natury moralnej zalecających pielęgnowanie cnót znajdziemy też przestrożę przed nierozsądnym używaniem dóbr materialnych: „nie trwońcie swojej własności wśród siebie za pomocą fałszywych środków i nie oferujcie jej jako łąpówki dla ważnych

³² M.M. Dziekan, *Szari'at...*, s. 183; A. A. Issa, op. cit., s. 23; S.H. Nasr, *Istota islamu. Trwałe wartości dla ludzkości*, przeł. K. Pachniak, Warszawa 2010, s. 112 i n.

³³ A. Gaca, op. cit., s. 961; J. Kasprzak, *Prawo karne islamu – zasady ogólne*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2006, nr 1, s. 47 i n.

³⁴ J. Reychman, *Mahomet i świat muzułmański*, Warszawa 1958, s. 164; J. Bielawski, *Prawo muzułmańskie*, [w:] *Główne kultury prawne współczesnego świata*, PWN, Warszawa 1995, s. 119; W.J. Czirkina, op. cit., s. 19.

³⁵ L.R. Sjukijajnen, W.A. Lichaczew, *Muzułmańskie prawo karne i ustawodawstwo karne krajów Arabskiego Wschodu*, [w:] *Prawo muzułmańskie...*, s. 134; J. Danecki, *Kara w klasycznym islamie*, [w:] *Kara w nauce i kulturze*, pod red. nauk. J. Utrata-Mileckiego, Warszawa 2009, s. 169.

³⁶ Cyt. za: M. Rodinson, *Mahomet*, przeł. E. Michalska-Novák, Warszawa 1991, s. 91 i n.

³⁷ M. Gaudefroy-Demombynes, *Narodziny islamu*, przeł. H. Ołędzka, Warszawa 1988, s. 209, 329.

³⁸ A.A. Issa, op. cit., s. 39 i n.

ludzi, moglibyście bowiem roztrwonić część bogactwa innych ludzi w sposób niewłaściwy, wiedząc o tym” (2,189)³⁹.

Prawo muzułmańskie w samym dążeniu do zysku i korzystaniu z dóbr doczesnych nie widzi nic zdrożnego, o ile tylko robi się z tego właściwy użytek (a więc w sposób przynoszący pożytek ogółowi wiernych). Jako że Bóg jest prawdziwym właścicielem wszystkich dóbr stworzonych dla dobra całej wspólnoty wiernych, potępiać trzeba tych, którzy odznaczają się niczym niepohamowaną żądzą zdobywania majątku bądź dysponują swoją własnością w sposób egoistyczny⁴⁰. Potępione są więc: gromadzenie majątków (IX, 34), lichwa (XI, 278), przywłaszczenie majątków sierot i słabych (VI, 151-152), skapstwo (III, 180) oraz wszelkie wykorzystywanie własności w charakterze niesprawiedliwości społecznej⁴¹. Zdaniem muzułmańskich egzegetów człowiek nie może osiągnąć uczciwości i prawości dopóty, dopóki w jego sercu nie zagości nienawiść i niechęć do własności bliźniego. Nie wolno chodzić po ziemi ze złymi intencjami („I nie pomieszaście ludziom ich rzeczy, nie chodźcie po ziemi siejąc zamęt”). Bóg wyszczególnił wszelkie rodzaje nieuczciwości, które ludziom są zakazane, nie pomijając żadnej z nich („I dawajcie pełną miarę, gdy mierzycie, oraz pełną wagę, gdy ważycie”; „Nie dawajcie tego, co wadliwe w zamian za to, co dobre”). Nie jest przeto wzbroniona jedynie kradzież, ale wszystkie inne niestosowne metody przejęcia cudzej własności⁴².

W zależności od podstaw karania (i wynikających stąd możliwości mediacji, a także trybów ścigania⁴³) czyny zabronione dzieli się na *kisas* i *dijja* (przestępstwa wywodzące się z przedislamskiego prawa zwyczajowego), *hudud* (przestępstwa objawione w Koranie i wynikające z *sunny* Proroka) i *ta'zir*⁴⁴. Tę ostatnią zbiorczą kategorię przestępstw wypełniają czyny określone w Koranie i *sunnie* bądź też stanowiące uzupełnienie *szari'atu* przepisy karne wydawane przez władze świeckie⁴⁵. Przewidziane za nie kary są więc świeckiego pochodzenia, a ich stosowanie według uznania ograniczone zarządzeniami władcy kierującego się „ogólnym interesem wspólnoty” lub prawem zwyczajowym⁴⁶.

³⁹ Werset ten zasadniczo dotyczy postu, a branie i dawanie łapówek potępia trochę przypadkowo. *Święty Koran*, tekst arabski i tłumaczenie polskie, wyd. pod patronatem Hadhrat Mirza Tahir Ahmad, tłum. oparte na angielskim przekł. M.G. Farad, Islamabad 1996, s. 78.

⁴⁰ M. Sadowski, *Elementy prawa cywilnego, ze szczególnym uwzględnieniem prawa własności, w świetle prawa islamskiego*, [w:] *Problemy własności w ujęciu historyczno-prawnym*, pod red. E. Kozerskiej, P. Sadowskiego, A. Szymańskiego, Opole 2008, s. 54 i n.

⁴¹ H.A. Jamsheer, *Historia powstania islamu jako doktryny społeczno-politycznej*, Warszawa 2009, s. 39 i n.

⁴² H.M. Ghulam Ahmad, *Filozofia nauk islamu*, Warszawa 1996, s. 31.

⁴³ J. Kasprzak, *Mediacja w prawie islamu*, [w:] *Ocena funkcjonowania porozumień procesowych w praktyce wymiaru sprawiedliwości*, pod red. C. Kuleszy, Warszawa 2009, s. 229 i n.

⁴⁴ Szerzej Sz. Skalski, *Podstawowe założenia muzułmańskiego prawa karnego*, „Palestra” 2007, nr 5–6, s. 209 i n.; J. Kasprzak, *Prawo karne islamu...*, s. 47.

⁴⁵ J. Bury, J. Kasprzak, *Prawo karne islamu*, Warszawa 2007, s. 121 i n.

⁴⁶ J. Bielawski, *Prawo muzułmańskie*, [w:] *Główne kultury prawne...*, s. 119.

Przestępstwem zaliczanym do *ta'ziru* jest wręczenie łapówki, prezentów, pozornej jałmużny po to, by uzyskać korzystny wyrok, załatwić sprawę⁴⁷, podczas gdy to właśnie obowiązkiem osób administrujących krajem bądź rozsądających ludzi jest „czynienie tego sprawiedliwie” (4,59)⁴⁸, zaś obowiązkiem rządzonych i osadzanych – posłuszeństwo wobec ukonstytuowanego przez Prawo autorytetu (4,59). Już od czasów Proroka karą piekła zagrożona jest więc postać czynna i bierna łapownictwa⁴⁹, tak też jak i ciężkim grzechem jest zabieganie o materialne dobra⁵⁰. W stosunku do osoby przyjmującej łapówkę, po przyznaniu się do tego i złożeniu jej jako jałmużny, przewidziana była niekaralność⁵¹. W zależności od rodzaju i okoliczności sprawy łapownictwo karane jest karą majątkową albo karą pozbawienia wolności⁵².

Wręczanie łapówek oddzielić należy od normy obyczajowej szczególnie pożądaney w stosunkach społecznych, tj. szczodrości i gościnności⁵³. Czym innym od bakszyszu (łapówki) – choć dyferencjacja tu nie jest na pewno sprawą prostą – jest jeden z pięciu obowiązków każdego muzułmanina, tj. *zakat*. Już za czasów Mahometa stał się on obligatoryjnym podatkiem płaconym na rzecz gminy, ludzi potrzebujących, utrzymanie niektórych instytucji publicznych czy wręcz stawał się wynagrodzeniem administracji pobierającej ów podatek⁵⁴. Poza oczyszczeniem z grzechów ofiarodawcy *zakat* prowadzić miał do wykształcenia społeczeństwa, w którym nie ma żebraków ani złodziei, jak też do umocnienia braterstwa między muzułmanami⁵⁵.

Na podobnej racjonalizacji zasadza się też *sadaka* – rodzaj jałmużny przekazywanej dobrowolnie teoretycznie każdemu co najmniej w takiej wysokości, która starcza na utrzymanie jednego człowieka w ciągu jednego mie-

⁴⁷ J. Kasprzak, *Rodzaje przestępstw w prawie karnym islamu*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2008, nr 4, s. 57.

⁴⁸ W Koranie nakazano: „Bądź rygorystyczny w przestrzeganiu sprawiedliwości i bądź świadkiem Allacha nawet, gdyby to godziło w Ciebie samego, albo w twoich rodziców czy krewnych”. Zob. *Kilka znaczących cech islamu. Przemówienie wygłoszone przez Hazrata Mirzę Tahira Ahmada, IV Kalifa w Canberrze*, Tilford 1993, s. 16.

⁴⁹ Odnotować trzeba jednak, że werset o karze tej („będą mieszkańcami ognia”) mówi w odniesieniu do tych, „którzy do tego powracają” (2, 275).

⁵⁰ K. Armstrong, *Historia Boga. 4000 lat dziejów Boga w judaizmie, chrześcijaństwie i islamie*, przeł. B. Cendrowska, Warszawa 1995, s. 170.

⁵¹ J. Kasprzak, *Rodzaje przestępstw...*, s. 57.

⁵² Rodzaj i charakter tych kar zależny jest od reprezentowanej szkoły prawnej. L.R. Sjukijajnen, W.A. Lichaczew, *Muzułmańskie prawo karne...*, s. 162 i n.

⁵³ E. Machut-Mendecka, *Normy obyczajowe we współczesnej kulturze arabsko-muzułmańskiej*, [w:] *Oblicza współczesnego islamu...*, s. 157 i n. Według Koranu: „I niech nie sądzą ci, którzy skąpią tego, co dał im Bóg ze Swej łaski [...]. W Dniu Zmartwychwstania będą ono nosić na szyi obroże z tego, czego skąpili”. W innym zaś wersecie: „A to, co wy dajecie na lichwę, by powiększyło się kosztem majątku innych ludzi – nie powiększy się u Boga. Lecz to, co dajecie jako jałmużnę [...] oni otrzymają to w dwójnasób”. Cyt. za M. Gaudefroy-Demombynes, op. cit., s. 419 i n.

⁵⁴ K. Górak-Sosnowska, P. Kubicki, *Zabezpieczenie społeczne w islamie*, „Polityka Społeczna” 2005, nr 2, s. 25; J. Danecki, *Podstawowe wiadomości o islamie*, Warszawa 2007, s. 139.

⁵⁵ A. Scarabel, *Islam*, przekł. K. Stopa, Kraków 2004, s. 107.

siąca⁵⁶. Powszechnemu udzielaniu *sadaki* sprzyja zapewne fakt, że służąc odpokutowaniu za grzechy, sprowadza ona na „darczyńcę” nagrodę proporcjonalną do wysokości ofiarowanej jałmużny: 10-krotnie wyższą, jeśli *sadakę* otrzymała osoba zdrowa, 90-krotnie w przypadku udzielenia jej inwalidzie, 900-krotnie w przypadku udzielenia jej krewnemu w potrzebie, 100 000-krotnie, gdy wręczana jest rodzicom i 900 000-krotnie wyższą, gdy przeznaczona zostaje dla uczonego⁵⁷.

Grzywną karane jest jednak osiąganie korzyści (zysków) we wszelki inny niezgodny z prawem sposób⁵⁸. Korzyść (zysk) oznacza tu dosłownie nadmiar lub dodatek ponad zasadniczą sumę. Ci, „którzy połykają zyski, nie powstają, chyba że tak jak powstaje ktoś, kogo szatan napełnił szaleństwem [...]. Allah uczynił handel prawowitym, zysk zaś nieprawym” (2,275). Zakazane jest przy tym czerpanie wszelkich korzyści, nie tylko ograniczających się do pieniędzy (majątkowych), podobnie jak i bezprawne są też wszelkie jej postacie: korzyść umiarkowana i przesadna (3,131).

Przestępstwem stanowiącym zamach na interesy całej wspólnoty (wyłącznie), pociągającym za sobą karę jednoznacznie określoną (w Koranie, *sunnie* lub praktyce stosowania prawa) jest kradzież⁵⁹. Zamach na prawo własności, jako jedna z pięciu chronionych przez islam wartości, zagrożony jest karą obcięcia ręki (5,39)⁶⁰, ale tylko w tym przypadku, gdy rzecz jest własnością prywatną, przestępca nie ma do niej żadnego tytułu prawnego i zabór dokonywany jest z miejsca stałego znajdowania się rzeczy, do którego sprawca nie ma swobodnego dostępu⁶¹. Stąd też gatunkowo innym czynem zabronionym i o mniejszym stopniu jego karygodności jest przywłaszczenie sobie środków ze skarbu państwa bądź też zagarnięcie mienia państwowego, a to z tej racji, że własność państwowa – jako należąca do całej wspólnoty – jest też po części własnością sprawcy⁶². Za sprzeniewierzenie środków należących do skarbu państwa, fałszowanie dokumentów w tym celu przewidziane były, zamiast obcięcia ręki, kary polegające na wyrządzeniu sprawcy dolegliwości w postaci majątkowego uszczerbku lub kary cielesnej od dziesięciu do stu uderzeń pałką, różgą lub batogiem (w zależności od szkoły

⁵⁶ J. Danecki, *Podstawowe wiadomości o islamie...*, s. 138.

⁵⁷ K. Górak-Sosnowska, P. Kubicki, op. cit., s. 26.

⁵⁸ J. Kasprzak, *Prawa i wolności człowieka a prawo karne islamu, czyli dlaczego się nie rozumiemy*, [w:] *Prawo do życia w jakość życia w wielokulturowej Europie*, pod red. B. Sitka, G. Dammacco, M. Sitek, J.J. Szerbowski, t. 2, Olsztyn – Bari 2007, s. 106.

⁵⁹ J. Nosowski, op. cit., s. 135; J. Danecki, *Kara...*, s. 171.

⁶⁰ W komentarzu do Świętego Koranu podkreślono, że znaczenie użytych w wersecie słów pozwala rozumieć przewidzianą w nim karę jako karę maksymalną, zalecaną w przypadkach ekstremalnych, z tej racji, że dosłowne znaczenie wyrazów sprowadzić można do: „pozbawić potęgę do dokonywania kradzieży lub zastosować jakikolwiek środek praktyczny obliczony na pohamowanie ich od dopuszczenia się kradzieży”. *Święty Koran...*, s. 254.

⁶¹ L.R. Sjukijajnen, W.A. Lichaczew, *Muzułmańskie prawo karne...*, s. 137 i n.

⁶² Ibidem, s. 139.

prawnej)⁶³. Kradzież (sprzeniewierzenie) publicznych pieniędzy łatwiej przychodziła tym, którzy mieli do nich swobodny dostęp⁶⁴.

Korupcji w średniowiecznym państwie muzułmańskim sprzyjał głównie system sądowniczy, sprawowany przez sędziów (*kadich*), wyroki których były rewidowane przez politycznych przełożonych⁶⁵. Rozdział kompetencji pomiędzy *kadim* reprezentującym władzę sadowniczą a *kalifem* rządzącym państwem muzułmańskim nigdy nie został przeprowadzony. Powołanie na stanowisko *kadiego* nie było uzależnione od jego zgody, co z założenia chronić miało przed pokusą wykorzystywania związanej z tym urzędem władzy. Ubieganie się o to stanowisko nie przynosiło więc chwały, ale zdobycie go oceniano już zgoła przeciwnie⁶⁶. I choć wydanie sprawiedliwego wyroku gwarantowało „wieczne życie”, to jednak *kadi* nie ponosił odpowiedzialności przed Bogiem za wydany wyrok (ostateczne słowo i tak bowiem należało do Boga). Ziemskie sądy – wyrokowanie których opiera się na zebranych w sprawie dowodach, a te przecież nie zawsze są wystarczające lub zgodne z rzeczywistym stanem rzeczy – nie mogą być doskonałe, nie wydają więc też orzeczeń całkowicie sprawiedliwych⁶⁷.

Normy muzułmańskiego prawa karnego były raczej przestrzegane przez *kadiego*. Inne organy wymiaru sprawiedliwości (*hisba*, policja, „świeckie sądy”) stosowały często przepisy aktów panującego, niekiedy sprzeczne z zasadami klasycznego prawa muzułmańskiego⁶⁸. Inkwizycyjny proces karnej, przyjmujący założenie o wiarygodności zeznań składanych przez świadków o nieposzlakowanej opinii, prowadził do przepływu nielegalnych korzyści w stronę sędziów i osób uprawnionych do prowadzenia badań nad moralnością ze strony kandydatów na tzw. świadków stałych jako gwarantów składania rzetelnych zeznań, tym samym też sprawiedliwego, adekwatnego rozstrzygnięcia w indywidualnej sprawie⁶⁹. Na niewiele zdały się tu składane przez strony procesowe przyrzeczenia, z którymi wiązano przeświadczenie o odpowiedzialności przed Bogiem za ich niedotrzymanie, ani też zakazy dawania jakichkolwiek podarunków sędziemu. Zarówno istnienie przysięg, jak i normatywnych antykorupcyjnych regulacji jedynie potwierdza – dostrzeżoną przez Proroka – niedoskonałość natury ludzkiej.

⁶³ Ibidem, s. 164 i n.

⁶⁴ Szerzej A. Mez, op. cit., s. 111; J. Banaszkiwicz, *Powszechna historia państwa i prawa*, t. 1: *Starożytność i wieki średnie*, Katowice 1974, s. 113.

⁶⁵ Por. P. M. Holt, *Bliski Wschód od wypraw krzyżowych do 1517 roku*, przeł. B. Czarska, Warszawa 1993, s. 97.

⁶⁶ S.W. Witkowski, op. cit., s. 57 i n.

⁶⁷ Ibidem, s. 60.

⁶⁸ L.R. Sjukijajnen, *Struktura prawa muzułmańskiego*, [w:] *Prawo muzułmańskie...*, s. 56.

⁶⁹ J. i D. Sourdel, *Cywilizacja islamu (VII-XIII w.)*, przeł. M. Skuratowicz, M. Dembski, Warszawa 1980, s. 224. Szerzej o instytucji świadka stałego zob. J. Bury, J. Kasprzak, op. cit., s. 214 i n. O wymiarze sprawiedliwości sprawowanym przez *kadiego* (sędziego) rzetelnie traktują wywody I.C. Kamińskiego, *Słuszność i prawo...*, s. 164 i n.

Religia, będąca bardzo ważnym wyznacznikiem tożsamości, już od czasów średniowiecza leży u podstaw przeciwstawiania świata islamu światu niemuzułmańskiemu⁷⁰, choć zapewne dopiero od klęski Turków pod murami Wiednia zarówno imperium osmańskie, jak i islam doczekały się bardziej obiektywnej oceny⁷¹. Na przełomie XVIII i XIX wieku nastąpiło odejście od wyznawanych w szkołach prawa zasad niezmienności (*fixity*) oraz skończoności (*finality*), tym samym podjęto wysiłek szukania rozwiązań, które nie są wprost wypowiedziane w oryginalnych przekazach, będących podstawą islamu (*ijtihaad*)⁷². Ostatnie stulecia prowadzące do zmian i adaptacji wszystkich wielkich religii do współczesności nie omijają także islamu⁷³, co przenosi się na widoczne zmiany w prawodawstwie tych krajów, które z *szari'atu* uczyniły skuteczne prawo państwowe⁷⁴.

Summary

Corruptive demeanour in the light of the criminal law of Islam – a cause for discussion

Keywords: benefit, bribery, embezzlement, property, an apparent handout.

The issue analysed in present article is described by a polysemous term. From the imprecise concept of corruption, author goes into the area of behaviour motivated by the desire to obtain undue advantages and boil down to abuse of power (breach of duty) in a plane of public function.

The history of Islam is not immune from this type of behaviour, ranging from the caliphs and governors, through an extensive clerical corps, judges and so-called witnesses of solid ending. Sharia law provides dissuasive penalty for bribery (active and passive), embezzlement of public money and apparent alms.

⁷⁰ M. Ruthven, *Islam*, Warszawa 1998, s. 135; P. Podleśko, *Przemoc, siła i wojna w doktrynie islamu*, „Studia Polityczne” 2007, nr 19, s. 160 i n.

⁷¹ F. Cardini, *Europa a islam. Historia nieporozumienia*, przekł. B. Bielańska, Kraków 2006, s. 167 i n.; K. Majchrzak, *Interpretacje praw człowieka a islam*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 2005, t. LXVI, s. 260 i n.

⁷² J. Jabłońska-Bonca, *Islam – prawo i finanse*, [w:] *W kręgu prawa podatkowego i finansów publicznych. Księga dedykowana Profesorowi Cezaremu Kosikowskiemu w 40-lecie pracy naukowej*, pod red. H. Dzwonkowskiego, J. Głuchowskiego, A. Pomorskiej, Lublin 2005, s. 170 i n.

⁷³ Por. F. Halliday, *Islam i mit konfrontacji. Religia i polityka na Bliskim Wschodzie*, przekł. R. Piotrowski, Warszawa 2002, s. 120 i n.

⁷⁴ Zob. np. P. Palka, *Sprzedajne nadużycie funkcji publicznej w tureckim prawie karnym*, „Zeszyty Naukowe WSB w Pile. Prawo i Administracja” 2010, t. IX, s. 285 i n.; W.J. Korab-Karpowicz, *Turcja na rozdrożu – europeizacja czy islamizacja*, „Politeja” 2009, nr 1 (11), s. 165 i n.; A. Mrozek-Dumanowska, op. cit., s. 120 i n.